

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 61 (1429) 1 aprel - 3 aprel 2017-ci il

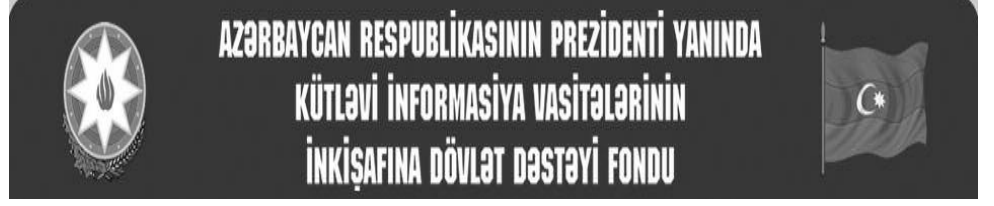
Azərbaycan mədəniyyətinin özülü dərin tarixi köklərdən qaynaqlanır. Zaman-zaman inkişaf edən mədəniyyət sistemləşib dəyərləri formalaşdırır. Bu baxımdan mədəniyyət dəyərlər sistemində malikdir. Hər bir xalqın özünəməxsus mədəni dəyərləri olsa da, bunlar insanlığa məxsus olub, onun ruhi vəziyyətini qidalandıran Tanrı nemətidir. Mədəni dəyərləri bir-birinə bağlayan məhz onun Tanrı neməti olmasından irəli gəlir.

İnsan yarandığı zamandan mədəniyyəti qurmaqla məşğuldur. Mədəniyyət anlayışının seçilməsi isə insa-

mək və insanlıq aləminin mədəni inkişaf prosesinin təbii konturlarını cızaraq mühafizə etmək insan cəmiyyətinin üzünə düşən borclardan biridir. Bunun üçün də xüsusi müəssisələr yaradılmışdır. Bu müəssisələr muzey adlandırılır.

"Museum" latın sözü olub, mənası "muzey" deməkdir. "Museion" sözü muzalara həsr edilmiş yer, muzalar məbədi anlayışı ilə tanınır, müasir dövrdə tarix, incəsənət abidələrini, elmi-təbii eksponatları toplayıb mühafizə və nümayiş etdirən müəssisə mənasındadır.

İndi dünyada xalqların yaratdıqları

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN MALİYYƏ YARDIMI İLƏ

Çünki xalçaçılıq qədimdən bəri dünyaya ayaq açan Azərbaycan sözüdür, onun həyat uğurudur. Bizim dərk edəcək gücümüz Azərbaycan xalçasının sirlərinə yetməz. O, məişətdən qaynaqlanıb kodlaşmış kitabəyə qədər yüksəlmiş ecazkar sənət nümunəsidir.

Toxuculuğun tarixini e.ə VII-VI minilliklərə aid edən arxeoloqlar Qarabağ, Naxçıvan, Mingəçevir, Qazax və digər yerlərdə aparılan qazıntılar zamanı aşkar etdikləri alətlərdən tağaları, sümükdən düzəldilmiş biz və iyleri maddi dəlil kimi göstərməklə xalçaçılığın bu ərazilərdə yaranmasına şübhə

ri isə dərin keçmişə malikdir. Onun zənginliyini, sirliliyini qoruyacaq muzeyə isə hər zaman ehtiyac duyulacaqdır. Xalçanın naxış yaddaşı və həmin naxışların rəng semantikasını dünyanın yaranış sirlərini yaşadan əvəzsiz sənət nümunəsidir. Əbəs yerə deyildir ki, dünyanın məşhur xalçaşünasları Azərbaycan xalçasını bəşəriyyət üçün gərəkli məlumatlar daşıyan kitabə adlandırmışlar. Onların fikrincə, xalçalarımızın üzərindəki qeyri-adi işarələr həm də kosmosla bağlıdır. Bu zənginliyin və sirliliyin qaynağı elə budur. Ən etibarlı şəkildə bu xalçaların qorunması vacibdir. Çünki tox-

AZƏRBAYCANIN XALÇA XƏZİNƏSİ

nun təfəkküründən və dərk etmə qabiliyyətindən asılı olaraq qalmaqdadır. Dünyanın dahi şəxsiyyətləri mədəniyyət haqqında müxtəlif aforizmlər söyləmişlər. Bəzi mədəni dəyərlər xalqların tarixi və coğrafi mühitinə uyğun olub, onun dünya görüşünü formalaşdıraraq inkişaf edir. Belə nümunələr dünya xalqları arasında rəngarəng və müxtəlif çalarlara məxsusdur, Musiqini, təsvirçilik sənətini, memarlığı və toxuculuq mədəniyyətini hər bir xalq özünə müvafiq dərəcədə dərk etmiş və uyğun səviyyədə tanıtmışdır.

Bütün xalqların dünya mədəniyyətinin zirvəsinə yüksəldən mədəni dəyərləri var. Bu dəyərlərin seçilmiş sahələrini cızarkən onların yaşadıkları mühiti şərsöz sənətinin yurdu, musiqinin beşiyi, sənətkarlığın ocağı, memarlığın vətəni, toxuculuğun və geyimin təşəkkül məkanı deyə adlandırılır. Belə halda xalqların bir-biri ilə qarşılıqlı mədəni münasibətləri yarandıqca dünya mədəniyyəti də sistemləşib inkişaf edir.

Mədəni dəyərlərin iki halı vardır. Onlardan birincisi maddi görüntülərə, digəri isə mənəviyyat aləminə aiddir. Hər iki hal bir-birini qarşılıqlı vəziyyətdə formalaşdırır. İnsanların qoruya bildikləri mədəni sərvətlər təbiətin qorumaş olduğu mədəni dəyərlərə vəsiledir. Qədim kurqanlar və gizli xəzinələr təbiət tərəfindən qorunan sirlili muzeylərdir. Ən qədim mağaraların divarlarındakı rəsmlər, qayalar üzərindəki cizgilər də bu sırada əvəzsiz nümunələrdir.

Qədim zamanlardan bəri insanlar hər bir sahədə yaratdıqlarını qorumaq üçün müxtəlif üsullardan istifadə etmiş, onların həm şifahi, həm də maddi varlığını sistemli şəkildə formalaşdırmışlar.

Lakin qorunmuşların dəyərini bil-

müxtəlif muzeylər vardır ki, onlar mədəniyyət salnaməsini əks etdirməklə qürurverici məkan rolunu oynayır. Belə məkanlar hər bir xalqın özünə müvafiq mədəni cəhətlərini göstərməklə həmin xalqı təlqin olunanlar sırasına salır.

Bu zəmində, Azərbaycan xalqı dünya mədəniyyətinə töhfələr vermiş qədim xalqlardan hesab olunur. Min illərin yadigarı Azix mağarası, Qobustan və Gəmiqaya kimi əvəzsiz mədəni tarixi abidələr bir çox həqiqətlərdən xəbər verir.

Tarixin keşmə-keşli yolunu ötmüş Azərbaycan xalqı mədəniyyətin geniş sahələrini əhatə edə biləcək Türk mədəniyyətini formalaşdıran xalqlardandır. Onun söz, musiqi sənəti, təsvirçilik və memarlığı Şərqdə nə qədər geniş yayılmışdırsa, xalçaçılıq sənəti də dünyada bir o qədər qürurverici zirvəyə qalxmışdır. Burada xalçaçılığın bu şəkildə vurğulanması əbəs deyildir.

yeri qoymamışlar. E.ə -VI-V əsrlərə aid Pazırık kurqanından tapılan ən qədim xalça nümunəsinin işarələri Azərbaycanın Muğan, Qarabağ və Qazax xalçalarının kodlaşmış motivləri ilə uyğunluq təşkil edərək bir çox tarixi həqiqətlərə işıq salır. Şərq müəlliflərinin salnamələrində isə Azərbaycan xalçalarının ecazkarlığı barəsində zəngin məlumatlar indi də araşdırıcıları düşündürməyə vadar etməkdədir.

XV-XVI əsrlərdən avropalıların məişətinə daxil olmuş Azərbaycan xalçaları o dövrün intibah rəssamlarının əsərlərində əks olunmaqla fəlsəfi təsvirçilik cərəyanlarının sistemləşməsinə az təsir göstərməmişdir. Bu cür yanaşmalar Azərbaycan xalçalarını dünyanın ən möhtəşəm muzeylərinin qiymətli eksponatları nümunəsinə çevirməklə dəyər vermişdir. Bəlkə də xalçanın özü, üzərindəki naxışları ilə nəsillərdən-nəsillərə mənə yüklərini ötürən sirlili "muzey"dir. Bu muzeyin sirlə-

niki tərəqqinin sürətli inkişafı, əl əməyinin sayəsində ərşəyə gələn xalçaçılıqla apardığı rəqabət onun əvvəlki şöhrətini azaltmaqdadır. Bu da müxtəlif xalçaçılıq və toxuculuq ənənələrinin unudulmasına gətirib çıxaran vəziyyətdir. İndi sapandı, gözəki, çatını, sici, örkəni, üşülü, şötüyü, heybəni, xurcunu, qəlibi, nəməndi və bu kimi digər nümunələri yalnız muzeylərdə görə bilərik. Belə olan halda muzeylər bizim xalçaçılıq sənətimizin yaddaş qalmasına çevrilib keçmişimizi qorumağı təmin edən məkandır. Xüsusi olaraq xalça muzeyi dünyada ilk dəfə Azərbaycanda yaradılmışdır. Belə bir muzeyin yaradılmasının ilk təşəbbüsçüsü görkəmli alim, xalçaçı rəssam və xalçaşünaslıq elminin banisi Lətif Kərimov olmuşdur.

Onun bu təşəbbüsü irəli sürməsi müxtəlif səbəblərə söykənirdi. O, bildirdi ki, dekorativ tətbiqi sənəti təmsil edən kolleksiyalara məxsus muzeylər dünyanın bir çox ölkələrində vardır. Lakin xalçalar möhtəşəm muzeylərin bir neçə salonlarında sərgilənməklə diqqət mərkəzindən yayınaraq nəzərə çarpırdı. Həmin kolleksiyalara məxsus xalçaların demək olar ki, çox hissəsi Azərbaycan xalçaçılıq sənətinin nümunələri idi. Xalçaların muzey eksponatına çevrilməsinin isə bir çox səbəbləri olmuşdur ki, bu da müəyyən araşdırmalar tələb etməkdədir. Amma Lətif Kərimovun xalça sənəti barəsindəki uzaqgörənliyi tamamilə başqa məsələlərin həlli üçün nəzərdə tutulmuşdur.

(Ardı var)

Məmməd Hüseyin Hüseyinov
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının dosenti

